

д-р Валери Кацунов
проф. д-р Пламен Митев
доц. д-р Валери Колев
проф. д-р Евгения Калинова
проф. д-р Искра Баева

История на България в дати

БЪЛГАРСКАТА
ХРОНИКА

ТРЕТО ДОПЪЛНЕНО ИЗДАНИЕ

БЪЛГАРСКАТА ХРОНИКА

Острите поврати на българската историческа съдба, продължаваща вече повече от хиляда и триста години, унищожават по-голямата част от историческите извори и документи. Запазени са само няколко сравнително малки по обем, но написани с много грижа и старание български хроники. В трудни времена българите търсят своите корени в далечното минало, за да се опрат на тях. В хроники и кратки летописи те разказват за своето ежедневие, притеснения и надежди. И всеки път, когато някой пише за някакви събития, за нещо чуто или лично видяно през деня или годината, или в поредица години от неговия живот, се ражда нова хроника. В хрониките се говори за човешки дела, за делата на отминали поколения и стари времена.

Преди хиляда години, когато вече няколко поколения наши предци живеят под византийска власт, неизвестен български книжовник съставя първата българска хроника. В нея той разказва за „българи“ и за „българска земя“ във време, когато няма българска държава. Четиристотин години по-късно, малко след залеза на Второто българско царство, друг неизвестен български книжовник пише следващата пространна българска хроника. Прави го, за да разкаже горестно на идните поколения за съдбовните решения на балканските владетели от средата на XIV в. Двете анонимни хроники разказват за времена, когато българите силно са загубили своята независимост, но съобщават и причините за това.

Тази хроника е написана за пръв път по идея на Никола Кицевски по времето, когато вече бяхме влезли в Северноатлантическия пакт или НАТО като важно условие за постигне на главната цел – влизането на България в Европейския съюз. Настоящото издание е направено по предложение на Вера Гьорева. Авторите са колеги и приятели на Валери Кацунов, който ги събере и спечели за това отговорно дело. Всички те работят в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Там работеха и редакторите на първото издание на тази Хроника: проф. Цветана Георгиева и проф. Любомир Огнянов. И автори, и редактори смятат за свой дълг да отбележат, че една значителна част от датите и в Средновековието, и във Възраждането са обект на научни дискусии, някои от които продължават десетилетия. Освен това до 1916 г. навсякъде, където е възможно, се използва официалният тогава за страната Юлиански календар (т.нар. стар стил), а след тази дата – нововъведеният Григориански календар, наречен нов стил.

Имената на владетелите и географските наименования са съобразени с *История на България* в три тома, издадена в София през 1999 г.: *История на Средновековна България VII–XIV в.* – от проф. Иван Божилов и акад. проф. Васил Гюзелев.

История на България XV–XIX в. – от проф. Цветана Георгиева и проф. Николай Генчев. *История на Нова България (1878–1944)* – от проф. Елена Стателова и проф. Стойчо Грънчаров; с *Византийските василевси* – от Иван Божилов, Иван Билярски, Христо Димитров и Илия Илиев. С., 1997; с *История на Османската империя* под редакцията на Робер Мантран. С., 1999; с *История на Византийската държава* – от Георги Острогорски. С., 1996; с *Тракия през българското средновековие* – от проф. Красимира Гагова. С., 2002; с *Християнские династии Европы*. М., 2002, и др. специализирана литература

Днес ние сме част от Обединена Европа. В името на високи идеали и за един по-добър свят ние, българите, доброволно се отказахме от част от своя държавен суверенитет. Влизането ни в Европейската общност обаче е само една дата от хилядолетната *Българска хроника*, досегашната част от която предлагаме на своите читатели. И както древните хронисти преди нас, се обръщаме към тях с молба – „Не къннете, а поправяйте, защото ръка тленна писа този текст, а словото е вечно и ще пребъде...“

Автори:

334–1699 г.	д-р Валери Кацунов
1699–1878 г.	проф. д-р Пламен Митев
1878–1944 г.	доц. д-р Валери Колев
1944–1989 г.	проф. д-р Евгения Калинова
1989–2016 г.	проф. д-р Искра Баева

човек

Всеки човек помни своята хроника. Но човешкият живот е кратък.

поколение

Всяко поколение пише своята хроника. Но поколенията се сменят.

време

Всяко време има своята хроника. Но времената се менят.

история

Всяка история е разказ за живота на човеците от поколение в поколение в различни времена. Но в основата си тя е една хроника.

334. Най-ранното точно датирано сведение, в което прабългарите¹ са споменати с етническото име *Vulgares*, се намира в т.нар. Анонимен римски хронограф, където са изброени 25 народи, които обитават Азия, и техните прародители от наследниците на Ной. Текстът гласи: „Зиези, от когото [произлизат] българите“. По-стари данни се откриват в „Арменската история“ на Мойсей Хоренски, живял през V в. Той съобщава за размирици в „земите на българите“ на север от Кавказ при управлението на цар Аршак, през втората половина на IV в., като споменава, че те са се заселили в тези територии през III в., но хронологията му е твърде неясна, тъй като ползва по-стар, недостигнал да нас извор.

453. Умира хунският вожд Атила. Смъртта му е последвана от бързо разпадане на създадения от него племенен съюз, чиито владения в първата половина на V в. се простират от Панония, земите по средното течение на р. Дунав до Нове (при Свищов). След смъртта му прабългарите, които участват във варварската империя заедно с Ернах, сина на Атила, се заселват в Малка Скития, земите между дунавската делта и течението на р.

Прут. Доказателство на тази хипотеза се открива в „Именника на българските ханове“, където Атила и Ернах са записани с имената съответно Авитохол и Ирник.

480. Първо сведение за намеса на прабългари в събитията на Балканския полуостров, за което съобщава византийският хронист Йоан Антиохийски. Те воюват в Тракия срещу остготите като съюзници на византийския император Зенон (474–491) в опитите му да спре разорителните им набези.

488. Прабългари, под командването на своя вожд Бузан, участват в голямо сражение срещу остготите при тяхното оттегляне от Балканите. В битка близо до Сингидунум (Белград) българските войски са разбити. Според хрониста Павел Дякон вождът Бузан е убит.

493. Прабългари нахлуват във византийските територии на юг от р. Дунав. Те „жестоко опустошавали цяла Тракия“, възползвайки се от големия пожар в Константинопол и народните брожения, с които била ангажирана войската.

499. В битка при р. Цурта (при Чорлу, Източна Тракия) многобройна прабългарска войска разгромява 15-хилядна византийска армия. Хронистът Комес Марцелин съобщава, че в сражението загинали 4000 византийски войници. Според него с тази победа на прабългарите „загинала завинаги славата на армията на Илирик“.

¹ Тук и по-нататък е използвано названието „прабългари“ за етноним на Аспаруховите българи. Подробен преглед на становищата за тяхното определяне като прабългари, протобългари, първобългари или просто българи е направен в бел. №5 на с. 17 в книгата на Ив. Божилов „Седем етюда по средновековна история“. С., 1995.

- 502.** Нахлуване на прабългари в Тракия, а вероятно и в диоцеза¹ Илирик, западната част на Балканския полуостров, при което не срещат никаква съпротива от страна на ромеите.
- 504.** Известия за участие на прабългари като съюзници на Тразерих, краля на гепидите², в конфликтите им с остготите³.
- 505.** Прабългари участват като съюзници на византийската войска в битката при Хорсо Марго (с. Кюприя, при р. Морава в Сърбия) срещу остготския военачалник Мундо.
- 512.** Завършен с строежът на т.нар. Дълга стена, която според византийските хронисти е построена срещу честите нахлувания на варварите. Византийският историк Прокопий Кесарийски (ок. 500–562) пише в своята книга „За строежите“, че стената е построена на 40 мили (ок. 70 км) от Константинопол, между Деркос на Черно море и Силиврия на Мраморно море. Една от причините, накарали император Анастасий I (491–518) да ускори завършването на Дългата стена, са честите набези на прабългарите в Тракия.
- 515.** Прабългарска войска навлиза и опустошава диоцеза Илирик. Според хрониста Йоан Зонара в предходната година те участвали в бунта на Виталиан, византийски военачалник, който въстанал срещу император Атанасий I.
- 519.** Първо голямо нахлуване на анти, както в изворите наричат източните славяни, в земите на юг от р. Дунав, при управлението на император Юстин I (517–529). Те са отблъснати от византийските войски начело със стратега на Тракия Герман, което направило името му много популярно сред славяните.
- 527.** Начало на постоянни, или както казва готският историк Йордан, всекидневни нападения на прабългари и славяни във византийските територии. В своята „Тайна история“ Прокопий Кесарийски, съвременник на събитията и дворцов хронист на император Юстиниан I (527–565), пише: „Хуни [българи], славини и анти почти всяка година, откакто Юстиниан поел властта над ромеите, нападали Илирик и цяла Тракия – сиреч от Йонийския залив [на Адриатическо море] до Византион [Константинопол], а също и Гърция, и Херсонес – и извършили непоправими злини на тамошното население. Прочее смятам, че при всяко нападение броят на убитите и заробени ромеи надминавал двеста хиляди души...“
- 528.** Договор между „хунския вожд“ Грот и Византия, за който съобщава Козма Индикоплов, автор на написаната в 547–548 г. „Християнска топография“. Мнозина от съвременните специалисти твърдят, че въпросният

¹ Диоцез – административна област в Римската империя; църковна област, управлявана от висше духовно лице.

² Гепиди – едно от племената, участвали във Великото преселение на народите.

³ Остготи – германско племе, участвало във Великото преселение на народите.

Грот е прабългарски вожд. Той и племето му обитават Кримския полуостров до дн. Керченски залив. Грот сключва съюз с император Юстиниан I и приема християнската религия при гостуването си в Константинопол. Той поема задължението да пази ромейските граници и да плаща данък на императора и в териториите му е настанен ромейски гарнизон. Грот е убит от жреците на племето, тъй като заповядал да бъдат унищожени идолите на старата вяра на съплеменниците му.

530. Славянски отряд, нахлул в Тракия, е разгромен от остготския предводител Мундо, който преминал на византийска служба.

531. Славянинът Хилвуд е назначен за ромейски стратег¹ на Тракия и поема защитата на дунавската граница на Византия. Той успява да спре нахлуванията на славяните, като опустошава постоянните им селища в земите на север от р. Дунав.

534. Славяните убиват Хилвуд и разбиват неговата войска. След смъртта му нападенията им започват отново. Според съвременните им автори, управляващите кръгове в Константинопол загубили надеждата, че могат да спрат славянските набези в земите на империята.

535. Първо масово нашествие на славяни във вътрешността на Балканите. Значителен брой славянски отряди

преминават през проходите на Стара планина и подлагат на разорение Тракия, като отвеждат в плен значителен брой ромейци. Византия успява да ги спре с помощта на своите съюзници херулите², но става ясно, че славяните се превръщат в огромна опасност за империята. Осъзнатата необходимост от познаване на тяхната социална организация, обичаи и военна тактика се доказва от подробното описание от Прокопий Кесарийски в неговата „История на войните“.

Прабългарски отряд, навлязъл на юг от р. Дунав, е разгромен в сражение при Ятрус (с. Кривина, Русенско). Съвременните специалисти смятат, че насочването на прабългарските нападения в провинция³ Мизия показва, че в експанзията към византийските територии участват както онези прабългари, които обитават Панония, така и тези, които живеят около Каспийско море и Северното Черноморие.

538. Голямо множество прабългари, начело с вождовете Булгар и Дронг, през днешна Добруджа достигат до Стара планина. Те разбиват войските на византийския пълководец Юстин и нахлуват в Тракия, където влизат в

¹ Византийски военачалник.

² Едно от племената, участвали във Великото преселение на народите.

³ Голяма административна единица в Римската империя. Първоначално provincia означава мисия – административна или военна, с която е натоварено едно лице, след това: територията, където се упражнява тази мисия.

тежко сражение с друга византийска армия.

540. Масов поход на прабългари на широк фронт във византийските територии. Те разоряват земите от Константинопол до Адриатическото крайбрежие. Само в диоцеза Илирик превземат 32 крепости, което дава основание да се мисли, че вече притежават не само бойни умения, но и значителна обсадна техника. Според Прокопий Кесарийски те заграбват огромна плячка и отвеждат в плен 12 000 ромей.

Император Юстиниан I сключва договор с антите, за да ограничи нахлуванията на славини и прабългари. Той ги привлича като федерати¹ във византийската армия и им претостъпва крепостта Турист (до дн. Галац, Румъния). Това предизвиква конфликт с племената от групата на славините. Раздорите между двете групи славяни за кратко време спират тяхната инвазия във Византия и преграждат пътя на набезите на прабългарите от североизток.

546. Българинът Одолган командва византийския гарнизон в Перуджа (Италия). Този факт потвърждава разпръснатите сведения, според които живеещите в Панония българи като отлични бойци често са използвани от ромейте като войници и офицери в различни армейски части.

547. Многобройна славянска войска навлиза във византийските територии и достига до Епир и Епидам (Дурацо, Албания). Славяните завладяват множество крепости, които са смятани за непревземаеми. Византийските военачалници, въпреки че разполагат с 15-хилядна армия, не посмели да им се противопоставят.

548. През пролетта славяни и прабългари заедно нападат Тракия, разгромяват изпратената срещу тях войска и дори заплашват византийската столица Константинопол. Въпреки че прочутият пълководец Велизарий им нанася тежко поражение, те остават в Източна Тракия до август, когато се оттеглят с богата плячка в земите на север от р. Дунав.

549. Трихилядна славянска войска навлиза във византийските територии и достига до р. Марица. Войската се разделя на два отряда. Единият отряд от 1800 души се насочва към Тракия, а другият с 1200 бойци тръгва на запад, към Илирик. Превземат крепостта Топир на устието на р. Места и подлагат на грабеж и разорение цялата област.

550. Масирано нахлуване на славини в балканските владения на Византия. То се смята за повратна точка в славянската стратегия в отношенията с Византия. До тази година славянските походи имат характер на набези за плячка. С това масово нахлуване славяните демонстрират намерението си да завладеят ромейските територии и да се заселят в тях. Отрядите им до-

¹ Специфична форма на съюзни отношения по време на военни действия в Римската империя.

стигат до Ниш и за разлика от всички дотогавашни нахлувания, през настъпилата зима не се оттеглят зад р. Дунав, а остават в района между София и Ниш. През пролетта се разделят на три отряда с намерение да се спуснат на юг по теченията на реките Струма, Морава и Вардар и да превземат Солун. Идването на ромейска армия, командвана от пълководеца Герман в София, променя плановете им. Един отряд от тях се придвижва на запад към Далмация, а втори разграбва областта Астика между Пловдив и Одрин.

551. Съвместно нахлуване на славянски отряди с отрядите на прабългарското племе кутригури, които заедно подлагат на разорение Илирик. Интензитетът и мащабите на тези нахлувания показват, че византийската гранична система по р. Дунав е напълно разстроена.

552. Военни отряди на прабългарското племе кутригури навлизат в Илирик и Тракия. Византийската дипломация успява да привлече като съюзник утигурите – друго прабългарско племе, и вожда им Сандил. Те атакуват и разоряват селищата на кутригурите отвъд р. Дон. В резултат на тези събития, около 2000 кутригури, заедно с жените и децата, се заселват в Тракия с разрешението на византийския император Юстиниан I.

558–559. Под предводителството на Забер хан кутригурските племена, заедно със славянски отряди преминават през замръзналата р. Дунав и

опустошават Тракия и Елада. Някои отряди достигат на юг до Галиполския полуостров и Термопилите. Забер хан се отправя със 7000 конници към Константинопол. Византия отново прибегва до дипломатически средства и успява отново да разпали конфликта между утигури и кутригури.

558–562. Част от кутригурите се включват в създаващия се по това време аварски хаганат и се заселват в Панония. До 796 г. Аварският хаганат играе съществена роля в бурния живот на Централна Европа и на Европейския югоизток. Аварите дълго време са верни съюзници на Византия и в продължение на десетилетия подлагат на непрекъснат натиск славянските племена. Техните набези принуждават славяните да търсят нови територии за свои постоянни селища и да се заселват трайно в земите на юг от р. Дунав.

567–568. Тюркският хан Синджибу (Истеми) покорява българските и хазарските племена, живеещи в степите на Северното Черноморие. Тюркският хаганат е мощно политическо обединение на степните народи, което възниква в Централна Азия. В резултат на продължителна експанзионистична политика той се разпростира върху обширни територии, поради което е разделен на 8 части, които се управляват от един владетел. По-късно в хаганата са включени и прабългарските племена, живеещи в Приазовието и около бреговете на Каспийско море.

- 569.** Част от прабългарите, които участват във войските на лангобардския военен съюз¹ на крал Албоин, се заселват в няколко области на Северна Италия.
- 581.** Огромно по мащаби преселение на многобройни славянски маси в земите на юг от р. Дунав, за което съобщава византийският хронист Йоан Антиохийски. Съвременните историци днес го определят като първа вълна на славянската колонизация на Балканския полуостров.
- В резултат на междусобици тюркският хаганат се разпада на Западен и Източен. Прабългарските племена са включени в състава на Западнотюркския хаганат.
- 582.** Славините, които живеят в Панония, като съюзници на аварския хан Баян участват в превземането на голямата византийска крепост Сингидунум (Белград).
- 583.** Множество славини, прабългари и лангобарди² се включват в голямата аварска инвазия във византийските територии на Балканите, която достига до Анхиало (Поморие).
- 586.** Славянски племена като съюзници на аварите участват при превземането на дунавските крепости Бонония (Видин) и Доростол (Силистра). Те достигат до Месемврия (Несебър), чиято крепост завладяват.
- 586, ЕСЕНТА.** Първа славянска обсада на Солун. Стохиладна армия, в която участват и авари, в продължение на една седмица обгражда втория по значение град на Византия.
- 587–588.** Масовата славянска колонизация обхваща и южните части на Балканите. По данни на „Монемвазийската хроника“ славяните завладяват Тесалия, Елада и Пелопонес. Племената езерци и милинги се заселват в подножието на планината Тайгет (в Пелопонес).
- 590.** Отряд от 10 000 българи начело с вожда си Булгар напускат Западнотюркския хаганат и се заселват във византийските територии на юг от р. Дунав в качеството на федерати. Предполага се, че името на вожда Булгар е епоним, а не лично име.
- 593–594.** Император Маврикий (582–602) променя имперската стратегия и преминава към активно противопоставяне на славяните, като организира походи в техните територии на север от р. Дунав. Византийският стратег Приск навлиза в земите на славянския вожд Радагаст, избива голяма част от мъжете, а други пленява и изпраща оковани в Константинопол. Следва ромейски удар срещу владенията на Мусокий, друг славянски вожд в днешната Влашка низина.

¹ Военен съюз на крал Албоин, който през 568 г. нахлува в Италия. Към началото на VII в. лангобардите владеят бъдещите области Ломбардия и Тоскана. Лангобардското кралство просъществува до 70-те години на VIII в., когато е завоювано от франките.

² Едно от племената, участвали във Великото преселение на народите, които се заселват в Северна и Средна Италия.

595. Византийски войски залавят отряд от 600 славяни, които се завръщали в своите селища, след като разграбили ромейските крепости в Малка Скития (Добруджа).

Прабългарски военни отряди се срещат с византийска войска при устието на р. Осъм. Те са изпратени от аварския хаган, за да следят движението на византийската армия срещу славяните.

598. Ожесточената война между Византия и Аварския хаганат завършва с мирен договор, който определя р. Дунав за граница между двете държави, но дава право на ромейците да нахлуват в славянските земи на север от нея.

602. Византийска войска, командвана от Петър, брат на император Маврикий, навлиза в земите на славяните на север от р. Дунав. Намерението му да презимува в тези територии е посрещнато с бунт от ромейските войници. Те издигат на щит стотника Фока и го обявяват за император. Цялата войска се отправя към имперската столица. Император Маврикий е свален и убит, а на трона сяда войникът Фока (602–610). След този бунт падат всички бариери пред славянската колонизация на Балканския полуостров. Легендарен спомен за тези събития се открива в „Българската апокрифна хроника“ от XI в., в която се казва, че цар Слав заселил Кравунската земя (Добруджа), издигнал сто могили и бил първият цар в българската земя.

604, 26 октомври. На празника на св. Димитър 5-хилядна славянска

войска обгражда покровителствания от него град Солун. Изворите доказват, че в това време славяните вече системно се стремят да овладеят и заселят града. Втората обсада на Солун е кратка. Славяните разчитат на изненадващо нападение, но съпротивата на жителите и на местния гарнизон ги принуждава да се оттеглят след кръвопролитно еднодневно сражение.

608–609. Изидор, епископ на Севиля, отбелязва, че през четвъртата година от управлението на император Фока славяните напълно „завзели Гърция“. Новата колонизационна вълна обхваща целия Балкански полуостров. Предполага се, че в хода на това движение между р. Дунав и Стара планина се заселват племето на северите и обединението на „Седемте славянски рода“, които по-късно в съюз с прабългарите на хан Аспарух поставят основите на средновековната българска държава в Европа.

615. Трета обсада на Солун, организирана от славянския вожд Хацон. В нея участват славянски племена, вече обитаващи Македония, Епир, Тесалия и Пелопонес. В „Деянията на св. Димитър Солунски“ сред участниците в обсадата са посочени имената на племената драговити, сагудати, велегезити, вагонити и берзити. Те обкръжават града по суша и по море и, уверени в своя успех, водят с войската жените и децата си. Намеренията им да се заселят в града са повече от очевидни. По време на ожесточеното сражение, през четвъртия ден на обсадата Хацон

е разпознат от местни жители и убит. Смъртта му принуждава славяните да се оттеглят.

617, лятото. Четвърта славянска обсада на Солун, в която участват и аварите. След третата обсада мнозина от славяните остават в околностите на града и не се отказват от намерението да го завладеят. Те изпращат делегация при аварския хаган и му предлагат да им стане съюзник. Хаганът и многобройната му войска, въоръжена с обсадни машини, пристигат под стените на Солун по жътва. Огромно множество от славяни и авари обкръжават града. Ромеите устояват на атаките. След едномесечни действия се стига до примирие, според което славянските племена и техните съюзници напускат околностите на Солун и се връщат в своите поселища.

618. Вероятната година на първото посещение на хан Кубрат (Курт) от рода Дуло в Константинопол. Според византийския хронист Йоан Никунски Кубрат е племенник на хунския господар Органа. Родът Дуло е стар династичен род, който свързва своята история с хунския вожд Атила и неговия син Ернах. Според византийските автори, при това посещение във Византия Кубрат е още дете. Той живее известно време в императорския двор и приема светото кръщение, след което се завръща в родината си.

626, 29 юли – 7 август. Десетдневна аварска обсада на Константинопол, в която участват славяни,

българи и други народи. Славяните са леко- и тежковъоръжени пехотинци, чиято задача е с лодките си едноръвки да осъществят морската обсада. След ожесточено сражение те претърпяват поражение. Хаганът нарежда да бъдат избити, което предизвиква гнева на всички славянски войници, които се оттеглят от полесражението. Хаганът е принуден да сваля обсадата.

628–630. Хан Гостун от рода Ерми управлява българските племена в причерноморските степи.

631–632. Конфликт между българи и авари за върховната власт в Аварския хаганат. Един български и един аварски вожд претендират за правото да наследят управлението на обширната варварска държава. Спорът прераста в междуплеменна война, в която аварите излизат победители. Победените българи, около 9000 души, са изгонени от Панония и заедно с жените и децата си търсят убежище в Бавария при франкския крал Дагоберт. Той им позволява да презимуват в селищата на поданиците му, но една нощ неочаквано заповядва да бъдат избити заедно с жените и децата. Спасяват се само ок. 700 души, водени от вожда си Алциок или Алцеко, които се заселват в Северна Италия. Хан Кубрат от рода Дуло застава начело на управлението на българските племена в причерноморските степи. Те се обединяват около вожда на уногондурите и успяват не само да отвоюват своята независимост, но и да създадат свое ханство, което византийските автори наричат Стара Велика България.

Положени са основите на българската държавност. Под скиптър на хан Кубрат са подчинени обширни територии и населяващите ги племена и народи. Границите на владенията на хан Кубрат са р. Кубан на изток, р. Днепър на запад, р. Донецк на север и Азовско и Черно море на юг. Археологическите и историческите проучвания показват, че в непосредственото им обкръжение живеят славяни от групата на анти, маджари, алани, хазари и др.

634. Начало на арабската експанзия.

Наскоро приели исляма, арабите завладяват византийската провинция Сирия. Инвазията им се развива с изключителна динамика. След Сирия завладяват Ирак, Палестина, Египет, които столетия са били византийски територии. Арабите унищожават Персийската империя. В Азия достигат до р. Инд, а на запад, след като завоюват южното крайбрежие на Средиземно море, навлизат в Испания. Покорените територии са обединени под властта на Арабския халифат в мощна държавна формация от имперски тип. Византия губи големи и богати провинции. Нейната история в следващите столетия е безкраен низ от военни конфликти с арабите, което до голяма степен определя политиката ѝ на Балканите. В този смисъл арабо-византийските конфликти са международният фон, върху който се развиват събитията и процесите в българската средновековна история.

635. Второ посещение на хан Кубрат от рода Дуло в Константинопол. Той сключва мирен договор с император

Иракли (610–641). Получава скъпи подаръци и високата титла „патриций“. След смъртта на императора, вероятно в изпълнение на договора, хан Кубрат се намесва в избухналата дворцова междуособица в Цариград на страната на съпругата му Мартина и децата им.

645–647. Пета славянска обсада на Солун, в която участват славянските племена стримонци, сагудати и ринхини, обединени в мощен племенен съюз. Поводът за нея е преследването на вожда на ринхините Пребънд от ромеите по обвинение, че има намерение да организира превземането на града. След екзекуцията му всички славяни незабавно се обединяват и подлагат Солун на двегодишна обсада. Настъпва „човекоунищожителен глад“.

647, 25 юли. Щурм на Солунската крепост от славяните. Той се оказва неуспешен. Жителите на Солун преписват неуспеха на славяните на намесата на св. Димитър, покровител на града им.

651. Върху развалините на Тюркския хаганат възниква Хазарският хаганат, чиито владетели принадлежат към тюркския аристократичен род Ашина. Обединението на хазарите с аланите го прави мощен и експанзивен. Той поставя под своя хегемония обширни територии от Приазовието, Прикаспието и Причерноморието. Единственият му силен противник е Велика България. Сблъсъкът между двете номадски държави е неизбежен

не само поради стария конфликт между аристократичните родове Дуло и Ашина, но и поради стремежа за преразпределение на териториите по течението на р. Кубан.

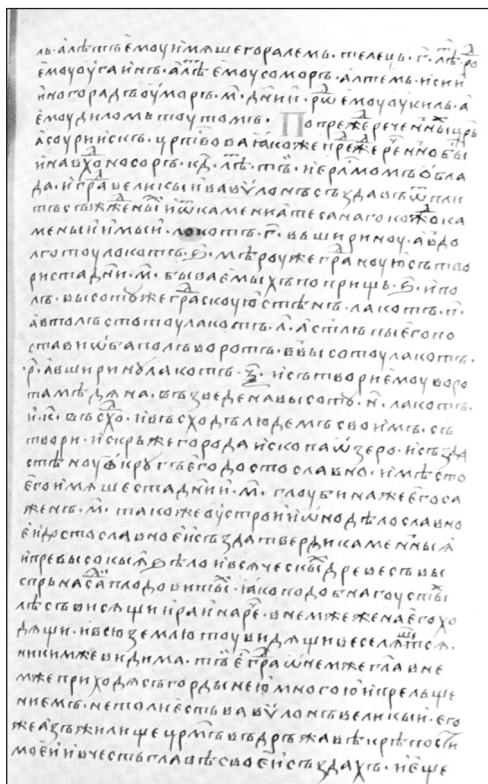
665. Умира хан Кубрат. Според „Именника на българските ханове“ негов наследник е Безмер от рода Дуло, който управлява 3 години. Съвременните историци отъждествяват Безмер с Батбаян, най-големия от Кубратовите синове. При краткото му управление Велика България е подложена на непрекъснат хазарски натиск, който той не успява да неутрализира. Българската държава в Северното Причерноморие се разпада. Според византийските хронисти Теофан Изповедник и патриарх Никифор, които са главни източници за тази епоха, синовете на първия български хан не спазили завета на своя баща и се разделили. Те и подчинените им племена тръгват в различни посоки и по различни пътища на историята. Първият син Батбаян и подчинените му родове остават в старите селища и приемат властта на хазарите. Под името „вътрешни“ или „черни“ българи те се откриват в писмените извори до XI в. Археологически данни показват, че част от тях се разселват в Северен Кавказ. Вторият син, когото изворите наричат Котраг, преминава р. Дон и се заселва по земите около средното течение на р. Волга. Според съвременните извори Котраг не е лично име, а етноним. През X в. наследниците на котрагите създават самостоятелно ханство, което сега се нарича Волжко-Камска България със столица Велики

Болгар. Държавата им съществува до 30-те години на XIII в., когато загива под ударите на татарите. Третият син хан Аспарух тръгва със своите поданици към устието на р. Дунав. Смята се, че твърдението за преселването в Италия и Панония на неназованите по име четвърти и пети синове на хан Кубрат не отразява реални събития, а е реминисценция от старите миграционни движения на българите в тези региони.

668. Поход на император Константин II (641–668) срещу „Славиниите“ – термин, с който се назовават областите, населени със славяни в Македония. Съвременните изследователи твърдят, че тяхното възникване е обусловено от силните тенденции на обединение на отделните племена в мощни съюзи. Управляващите среди във Византия се опасяват, че Славиниите могат да се превърнат в държавни формации върху собствените ѝ територии, поради което предприемат превантивни военни мерки. Около 5000 славяни са преселени в Мала Азия, за да воюват срещу арабите. Хан Аспарух и неговите българи – уногондури, се заселват в областта Онгъла. Те отказват да приемат хазарската власт, напускат старите си селища по долното течение на р. Волга и се придвижват към земите около Долни Дунав. Установяват се в местността *Онгъл*, която модерните историци идентифицират с териториите, затворени от реките Серс, Прут и Долни Дунав. Централното им средище е Галацкият укрепен лагер, който археолозите установяват в южния ъгъл на посоченото междуречие.

668–700. Управление на хан Аспарух от рода Дуло в българското ханство в земите около Долни Дунав. Той създава българската държава на Балканиите, но едновременно с това е продължител на древна държавна традиция, което силно е подчертано в „Именника на българските ханове“. В него, след като се изброяват владетелите от рода Дуло – Авитохол (Атила), Ирник (Ерпах), Гостун, Курт (Кубрат) и Безмер (Батбаян), „които управляваха княжеството на отвъдната страна на Дунава с остригани глави“, се съобщава: „а след това дойде Исперих княз. Същото е и досега“.

За управлението на хан Аспарух.
Факсимиле
от „Именник на българските ханове“

678. Прабългарски набези във византийските територии в Малка Скития (Добруджа), които се доказват както от общата информация на писмените извори, така и от археологически и монетни находки. Тези походи са насочени към укрепените, но лошо поддържани ромейски поселения по бреговете на р. Дунав и Черно море. Те се оценяват като прелюдия на бъдещото българско настъпление към степното и лесостепното пространство на Добруджа с оглед осигуряването на пасища за номадското скотовъдно стопанство на прабългарите.

680, ПРОЛЕТТА. Хан Аспарух и неговата войска навлизат във византийските територии, разоряват Тракия и достигат до Константинопол.

680, ЛЯТОТО. Император Константин IV Погонат (668–685) организира голям поход на цялата си армия по суша и по море срещу българите и достига до тяхното укрепление при Онгъла. Ромейската армия се оказва безпомощна пред неговата укрепителна система и е принудена да бездейства. Хан Аспарух предприема отбранителна тактика, а ромейците не са в състояние да атакуват защитните съоръжения. Очертава се дълга и рискована обсада. Сред ромейските войници настъпва брожение.

680, КЪСНОТО ЛЯТО. Битка при Онгъла и победа на прабългарите, водени от хан Аспарух, над византийската войска, командвана от император Константин IV Погонат. При безперспективността на обсадата на бъл-

гарското отбранително съоръжение императорът се оттегля и заминава за Месемврия (Несебър). Ромейските войски възприемат действията му като бягство. Хан Аспарух оценява момента и предприема мощно настъпление. Ромейската конница е напълно разгромена и цялата войска панически напуска полесражението.

680, ЕСЕНТА. Българите начело с хан Аспарух преминават р. Дунав. Те завладяват до Варна цяла Добруджа, обитавана от славяни, обединени в съюза на Седемте племена и племето севери. Отношенията между новите завоеватели и старите поселници са обект на едновековна дискусия в съвременната историография. Според последните мнения прабългарите подчиняват местните славяни и стават пълновластни господари на завладяната територия и нейното население. Победата на българите над ромеите в битката при Онгъла и последвалото завладяване на земите на юг от р. Дунав са ключови събития, които предопределят бъдещето на Европейския югоизток.

680–685. Прабългарският вожд Кубер, който произхожда от панонските българи, заедно с многобройно население от българи, славяни и авари навлизат дълбоко на юг във византийските територии и завладяват Керамисийското (Битолското) поле. Заедно с Мавър, един от неговите първенци, организират поредния опит за превземане на град Солун. Ромеите успяват да предотвратят изпълнението на грандиозния им план, а доведе-

ното от Кубер население трайно се заселва в Македония.

681. Мирен договор на хан Аспарух с Византия. Причините са походите на българската армия на юг от Стара планина, на които империята не е в състояние да се противопостави. Мирният договор се възприема като акт на признаване на българската държава. Той е засвидетелстван в изказването на сирийския презвитер Константин на 16-тото заседание на VI Вселенски събор в Константинопол от 9 август с.г.

687. Император Юстиниан II (685–695; 705–711) нарушава мира с българското ханство по Долни Дунав. Той сключва изгоден договор с арабите и насочва имперската военна машина към Балканите.

688. Император Юстиниан II организира военен поход срещу Куберовите българи и съюзното им славянско племе драговити в Македония.

689, КРАЯ НА ЛЯТОТО. На връщане от похода си срещу славяните от околностите на Солун, армията на Константин IV е разбита при Кавала от Куберовите българи.

692. Двадесетхилядна войска от славяни, насилствено депортирани от император Юстиниан II в Мала Азия, преминава на страната на арабите.

701–718. Управление на хан Тервел от рода Дуло. Предполага се, че той е първороден син на хан Аспарух. Намесва се активно в политическия живот на Европейския югоизток и начертава

основните насоки на вътрешната и външната политика на българската държава с обединяване на славянските племена и силна владетелска власт.

702–704. Детронираният император Юстиниан II търси помощ от хан Тервел, за да си върне престола в Цариград. Принуден да бяга от хазарската столица Фанагория, той пристига в българските територии при дунавските устия и изпраща пратеник в Плиска. След известни колебания хан Тервел поема задължението да окаже военна помощ на Юстиниан II.

705, лятото. Хан Тервел с 15-хилядна войска достига до стените на Цариград заедно с император Юстиниан II. Чрез свои съмишленици в града ексимператорът успява да си възвърне властта и тържествено влиза в двореца. Българските войски остават няколко месеца при стените на града, докато Юстиниан II стабилизира властта си.

705, есента. Император Юстиниан II тържествено провъзгласява хан Тервел за „кесар“, втора титла във византийската ранглиста след тази на императора, и го дарява със злато и скъпи платове. Подписан е договор, с който Византия се задължава да плаща ежегоден данък на българското ханство и му отстъпва областта Загоре, обхващаща земите между Източна Стара планина и Странджа. Тази териториална придобивка разширява границите на България дълбоко в Тракия. Една съвременна хипотеза предполага, че на скалния релеф на Мадарския кон-

ник е изсечен образът на триумфиращия след тези събития хан Тервел. Тя се аргументира с финала на един от надписите около него: „И с мен императорът победи добре.“

Мадарският конник

708. Победа на българите срещу византийските войски на Юстиниан II в битката при Анхиало (Поморие). Императорът пренебрегва сключения преди 3 години договор и навлиза в българските територии, като концентрира многобройна конница в равнината около Анхиало. Хан Тервел нарежда да се затворят старопланинските проходи, за да пресече пътя за отстъпление на чуждата армия, и напада конницата ѝ. Победата на българите е пълна. Юстиниан II и останките от войските му бягат с кораби по море.

712. Поход на българската войска по крайбрежния черноморски път до Босфора, който достига до крепостната система на Константинопол. Тежковъоръжената българска конница разграбва околностите на града.

716. Договор между хан Тервел и император Теодосий III Адрамитец (715–717). Договорът е сключен по искане

на Византия, която е принудена да концентрира силите си срещу нарастващата арабска опасност. С него се определят границите между империята и българското ханство, като се утвърждава властта му над областта Загоре, регламентират се търговските отношения и статутът на търговците от двете държави, поемат се взаимни задължения за предаване на бегълците. Императорът трябва да изплаща на българския владетел ежегоден данък в копринени одежди и червени кожи.

717, август. Българското ханство се намесва активно на страната на Византия при Втората арабска обсада на Константинопол през периода 717–718. По силата на сключения през 716 г. договор, а вероятно и с някои допълнителни споразумения българският владетел и неговите войски се оказват пред стените на обсадения град. Те обграждат в плътен обръч арабската армия на прочутия пълководец Маслама, която се оказва затворена между крепостните стени и българската войска.

718, 15 август. Арабите напускат стените на Константинопол, след като претърпяват изключително тежки загуби. Изолирани както от сушата, така и от морето, обсадителите се превръщат в обсадени. Огромната част от войската им загиба. Опитът на арабите да завладеят византийската столица и да нахлуят в Европейския югоизток завършва фатално за тях. Събитието се оценява като изключително важно как-

то от съвременниците му, така и в модерната историография. Всички подчертават изключителната роля на българската войска и на хан Тервел за спиране на арабската експанзия в Европа.

718–721. Управление на владетел от рода Дуло, чиито име и дейност са неизвестни. Поради липса на информация в изворите, този период е изключително неясен.

721–738. Управление на хан Кормесий от рода Дуло, за което също липсват конкретни сведения.

738–753. Управление на хан Севар от рода Дуло.

739. Разрушително земетресение в Мала Азия и целия Балкански полуостров.

746–749. Голяма чумна епидемия в Европейския югоизток.

753–756. Управление на хан Кормиш от рода Вокил. Предполага се, че той премества столицата на ханството от Онгъла в Плиска, където са родовите владения на рода Вокил. Смяната на управляващата династия показва настъпване на вътрешни междусобици, характерни с честа смяна на владетелите.

755. Византийският император Константин V Копроним (741–775) започва целенасочена антибългарска политика. Той укрепва крепостната система по границите с България и преселва в Тракия многобройно население от Армения и Сирия.